

Nem meglepő, hogy Benedek Elek levelezése sokkal kevesebb szenzációval szolgál. Mindenekelőtt azért, mert túlságosan szűk időhatárokat ölel fel 1921 és 1925 között. Az útkeresés, a magukra eszmélés éveit voltak ezek. Főleg a Cimborá fenntartásáért folyó hősi küzdelem és a szerkesztés körüli apróbb-nagyobb problémák a levelek témái. Mindegyikből kitetszik az a nagy tisztelet és szeretet, mellyel az erdélyi írók, a lap munkatársai és olvasói a szerkesztő Benedek Eleket körülvették. Különösen szépek és megrázóak Tamási Áron Amerikából írt levelei.

Egy-két fontos értesülést ugyan ezekből a levelekből is meríthetünk, mint pl. Ignotus kiutasításának körülményeit. De nem eshetett még szó arról az értelmetlenül sértő eljárásról, hogy Benedek Eleket nem hívták meg a helikoni találkozókra, már az első, 1926-i alakuló ülésre sem, pedig az ekörüli levelezés bizonyára érdekes tanulságokkal szolgál majd. A Makkai Sándor Ady-könyvének és Tamási Áron Szűzmáriás királyfi c. regényének védelmében írt cikkeket követő viharok is minden biznnyal lecsapódtak a levelezésben, és remélhetőleg ezek is olvashatók lesznek a várhatóan hamarosan megjelenő folytatásban. (A szerkesztő 1981-re ígérte a befejező részt.) Ezért a teljes levelezéstről írunk majd részletesebben, mert csak ebből kerekedhetik ki hitelesen Benedek Elek írói pályájának utolsó heroikus korszaka. (Mindkettő a Kriterion kiadása 1979-ben)

VEZÉR ERZSÉBET

FEHÉR IMRE: A FELEDÉS HOMÁLYÁBÓL

SZÉLPÁL ÁRPÁD
HAZAI IRODALMI MUNKÁSSÁGA

Könyve befejezésében Fehér Imre így foglalja össze munkája lényegét: „Célunk nem az volt, hogy alapvetően átformáljuk az irodalomtörténet Szélpál Árpádról kialakított képét és értékítéletét, inkább csak az, hogy ezt a képet teljesebbé és árnyaltabbá tegyük.”

Az igazság az, hogy Fehér Imre monográfiája előtt az irodalomtörténetnek nem volt Szélpál Árpád munkásságának egészéről kialakított képe. A Magyar Irodalmi Lexikon ugyan önálló szócikkkel foglalja össze munkásságát, a hatkötetes *A Magyar Irodalom Története* c. színtézis azonban csak jegyzetapparátusában szerepelteti, – cikkeivel, kritikáival, amelyet mások munkásságáról írt. Az irodalomtörténetírás legfeljebb munkásságának egyes momentumaira figyelt föl: így az

1919-beli szereplésére, mint Kassák tanítványára, aki mestere oldalán szembefordul a Ma hasábjain Kun Béla sommás ítéletével, amely a magyar avantgarde-ot a burzsoá dekadencia termékévé degradálta. Újabban Agárdi Péter tanulmánya emelte ki Szélpál Árpád kritikusi tevékenységét, mint olyan teljesítményt, amely az elsők között mutatta meg József Attila helyét századunk magyar költészetében.

Fehér Imre monográfiája a teljesség igényével fordul Szélpál Árpád munkássága felé. Bemutatja a környezetet, a századforduló Törökszentmiklósát, ahol a gyerek- és ifjúkor élményein túl a tollforgatás első tapasztalatait szerezte. Részletesen szól a magyar avantgarde-dal való találkozásáról, hogyan került a Ma sodrába; ismerteti *Tüntetés* (1918) címmel megjelent verskötetét és a Tanácsköztársaság alatti tevékenységét. *A reménytelenség ideje* c. fejezetében leírja a bukást követő tíz hónapos börtönbüntetését, költői elhallgatását, majd újrakedését *Húsz vers* (1927) c. kötetében.

A monográfia második fele a húszas és harmincas éveket tekinti át, amikor is a költő átadja helyét az újságírónak, szerkesztőnek, szervezőnek, teljesen új adatokban mutatva be Szélpál Árpádot, mint a Népszava munkatársát, és a munkáskórus-szavalókórus mozgalom egyik vezetőjét. Külön fejezetek foglalkoznak Szélpál Árpád riportjaival és szociófotóival, illetve rendkívül szerteágazó irodalmi, képzőművészeti, valamint színházi és filmkritikáival. A zárófejezet azt a munkát írja le, amelyet Szélpál Árpád a Periszkóp, a Népszava naptárak és Májusi Emléklapok szerkesztőjeként végzett.

A kötetet részletes bibliográfia egészíti ki, amely időrendben felsorolja Szélpál Árpád valamennyi művét, sajtópublikációit.

Fehér Imre tárgyalási módja pontos és korrekt. Az első fejezet szociográfiai részletességgel eleveníti fel Törökszentmiklós társadalmát és szellemi életét. A továbbiakban találó és korszerű elemzését kapjuk Szélpál Árpád költeményeinek. Az egyes versek részletező bemutatása mellett a szerző jó arányérzékkel helyezi el Szélpál Árpád líráját a magyar avantgarde kísérletei közt, Kassák Lajos követőjeként jellemezve őt. Első, forradalmian lángoló korszakában (*Tüntetés*), de költőileg lehangolt korszakában is (*Húsz vers*). Megjelölve ugyanakkor azokat a vonásokat is, amelyek mesterétől eltérően költészetét a „szelídített expresszionizmus” körébe utalják. Ezt a gazdag tárgyismeretet látjuk viszont Szélpál Árpád későbbi munkásságát bemutató fejezetekben is: a kórusmozgalomban végzett munkája kapcsán kitekintést nyernünk az egész korabeli szavalókórus mozgalomra; a szociófotók kapcsán hasonló módon tájékozódhatunk a magyar fotótörténet korabeli szeletében. S ugyanezt láthatjuk kritikai munkásságának megvilágításakor is,

ahol teljesítményét ugyancsak az egészhez: a korabeli marxista kritika egykori színvonalához mérten érzékelhetjük.

Ami hiányérzetet kelt: a gondosan és szakmai tisztességgel elvégzett részelemzések mögül nem látjuk eléggé az élő embert, illetve magatartás változásainak rugóit, indokait. Azt ugyanis, hogyan lett a minden párt-kötöttséget elvető anarchista színezetű költőből végül is a Magyar Szociáldemokrata Párt fegyelmezett tollú riportere és kritikusa; mik voltak azok a jelenségek, amelyek ezt a változást előidézték és végső soron költői érdeklődését is egyre inkább a valóság hétköznapi tényei felé fordították.

Egyéb kritikai megjegyzéseink a kötet függelékében található bibliográfiai mellékletre vonatkoznak, amely anyaggyűjtésében lelkiismeretes, ám némi „csiszolással” formailag is tökéletesebb lehetett volna.

*

E melléklet teljességre törő anyaggazdagsága indít bennünket arra, hogy rövid kiegészítésképpen felhívjuk a figyelmet Szélpál Árpádnak arra a munkásságára, amelyet az 1927-ben indult Pártszervezet c. „társadalmi folyóirat”-ban végzett. E meglehetősen elfeledett lap a Magyarországi Szociáldemokrata Párt hivatalos közlönye volt és alcímével ellentétben szabálytalan időközökben, de évente legfeljebb tizszer jelent meg. Célja a belső pártélet összefogása és összehangolása volt, különös tekintettel a munkásoktatás, a természetbarát és kórusmozgalomra. (Nem tartozik szorosan ide, de mégis megemlítjük, hogy ilyen szempontból még nagyon sok felfedezni valót tartogatnak a kutatás számára Braun Soma cikkei, elemzése, amelyek majd minden számban fellelhetők.) A lap felelős szerkesztője szinte mindvégig Farkas István volt. A szerkesztés gyakorlati munkáját azonban 1931 decembere és 1935 januárja között Szélpál Árpád végezte. Pontosan az igazi értékek szóhozjuttatásának azzal a szándékával, amely a Népszava szerkesztése közben is jellemezte: nyilvánosságot adva Földeák János, Kis Ferenc stb. verseinek, szemben a Szociáldemokrata Párt „házi költőjével”, Farkas Antallal.

A filológiai teljességért itt közöljük azokat a Szélpál Árpád írásokat, amelyek a Pártszervezetben jelentek meg:

A jövő májusok tégereit. (cikk) 1931/4.

Elnyomottak kórusa. (vers) 1931/5.

Nem rossz üzlet a háború. (cikk) 1932/3.

Pesti utca. (tárca) 1936/2.

Május emlék. (cikk) 1938/4.

*

Fehér Imre monográfiája Szélpál Árpád munkásságát csak 1939-ig, a költő-szerkesztő emigrálásáig tekinti át. A későbbi évekről, párizsi munkásságáról csak utalásokban értesülünk. Jó és hasznos lenne, ha a szerző a továbbiakban Szélpál Árpád e későbbi munkásságát is bemutatná. (Városi Könyvtár. Törökszentmiklós. 1981. – Helyismereti Füzetek. 8.)

LAKATOS ÉVA

SOMLYÓ GYÖRGY: SZERELŐSZÖNYEG

A cím arra utal, hogy a kötet írásai elsősorban az írói műhelymunkával kapcsolatosak. Az ilyen munka pedig rendkívül szerteágazó, s aligha mondható szorosan szakosítottnak. Az írói-költői témák, s ez köztudott sajátosságuk, korántsem csupán az irodalomból származnak, még Somlyó György esetében sem, akinél a kulturális élményeknek a megszokottnál nagyobb szerepük van. Ezért nem is vállalkozhatunk a gazdag tartalmú kötet egészének áttekintésére. Igen szélesek a gyűjtemény időhatárai is: a fiatalkori írásoktól napjainkig terjednek.

De haladjunk sorjában. A különböző tartalmú, célú, műfajú írások valamilyen módon összefüggnek egymással, illetőleg felismerhető témacsoportokba rendezhetők. Somlyó György igen leleményes szerkesztője saját kötetének, írásait két nagyobb részre osztja: a személyes-életrajzi jellegűeket *Élet* címmel látja el, a szűkebb értelemben vett műhelytanulmányok, vallomások pedig *Pálya* címen szerepelnek.

Minden költő vagy író esetében, mégha talán kevéssé szeret is önmagáról, privát életéről szólni, meghatározó jelentősége van a családnak, szülőföldnek, gyermekornak, az ifjúság pályakijelölő eszméléseinek. A Balatonvidék, a költőapa fővárosi élete, az első öntudatos művészi vallomások (*Omega-füzetek*) a főbb tárgyak az írások e csoportjában. S aztán később az elhatározó nagy élmény: Párizs. Ez ugyan nem mondható egyedülállónak a magyar irodalomban, de bizonyos, hogy ez a sokarcú város szinte egyénre szabottan bővölte meg a falai között tartózkodókat. Ám Somlyónál korántsem beszélhetünk valami szokványos Párizs-élményről, hiszen tevékenységének egésze a francia kultúra, szellem, irodalom, művészet kitűnő és bensőséges ismeretéről tanúskodik, s ily módon egy igen tudatos szemlélet részeként fogható fel.

Annak a nemzedéknek, amelyhez Somlyó György is tartozik, nem adatott meg, még kulturális vonzalmaiban sem, az egyfelé orientálódás luxusa. A kelet-európaiság a háború utáni helyzetben nem pusztán